

УДК 378.013

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Тимошук Г. В.

Національний фармацевтичний університет

У статті розглянуто теоретичні аспекти самореалізації особистості, представлено узагальнені результати щодо характеристик поняття «професійна самореалізація», з'ясовано його структуру та функції (ціннісно-орієнтаційна, пізнавальна, технологічна, комунікативна, управлінська, правова, духовно-моральна, естетична, валеологічна, розвиваюча, виховна, економічна, гедоністична), підкреслено актуальність створення освітнього середовища, яке сприятиме формуванню готовності до професійної самореалізації.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, функції професійної самореалізації, готовність до професійної самореалізації.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ САМОРЕАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Тимошук А. В.

Национальный фармацевтический университет

В статье рассмотрены теоретические аспекты самореализации личности, представлены обобщенные результаты относительно характеристик понятия «профессиональная самореализация», определены его структура и функции (ценностно-ориентационная, познавательная, технологическая, коммуникативная, управленческая, правовая, духовно-нравственная, эстетическая, валеологическая, развивающая, воспитательная, экономическая, гедонистическая), подчеркнута актуальность создания образовательной среды, способствующей формированию готовности к профессиональной самореализации.

Ключевые слова: самореализация, профессиональная самореализация, функции профессиональной самореализации, готовность к профессиональной самореализации.

PROFESSIONAL SELF-REALIZATION AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Timoshchuk A. V.

National University of Pharmacy

The theoretical aspects of self-realization of personality are considered in the article, the generalized results concerning characteristics of the concept «professional self-realization» are presented, its structure and functions are defined, the relevance of creation of the educational environment contributing to the formation of readiness for professional self-realization is emphasized.

In particular, the paper gives the definition of the concept of «self-realization» as the identification and development of human personal abilities in all areas of life; as the primary mechanism for obtaining and manifestation of human freedom.

The concept of «professional self-realization» is defined as the process of substantiating the essential forces of the individual, expansion of the limits of the self in professional activity.

Four successive stages are singled out in the structure of professional self-realization: professional self-determination → professional self-identity → professional self-awareness → professional self-improvement. Professional self-determination is identified as a state of being in which a person may or not be controlled by his environment according to their choice. Professional self-identity can be defined as the degree to which an individual identifies with his or her professional group or organization including their system of symbols, values and beliefs. Professional self-awareness is representing the system response of individual's ability to self-development in external practical activity. Effective professional self-improvement involves maximum use of the accumulated experience, decision-making practices and knowledge.

The main functions of professional self-realization (value orientation, cognitive, technological, communicative, managerial, legal, spiritual-moral, aesthetic, valeological, developing, educational, economic, hedonistic) are concretized.

The internal (psychological) determinant of professional self-realization is defined the personal potential (epistemological, axiological, creative, communicative, professional, spiritual, etc.), the external determinant – the educational environment of the university.

As a rule, the final result of professional self-realization refers to the setting the leader in a dynamic social life.

Key words: self-realization, professional self-realization, functions of professional self-realization, readiness for professional self-realization.

Постановка проблеми. Динамічність сучасних соціокультурних перетворень, перехід вітчизняної освітньої системи від сцієнтизму до аксіологізації та її спрямованість на реалізацію ідеї досягнення акме визначають нові орієнтири у підготовці майбутніх фахівців – з високим рівнем сформованості компетентності, духовної культури та готовності до професійної самореалізації.

У Законі України «Про вищу освіту» (2014), Указі Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки» (2012) наголошується на створенні у межах освітньої політики держави умов для найповнішого розкриття та опредметнення сутнісних сил особистості, виявлення її творчого потенціалу, задоволення очікувань населення щодо професійної самореалізації тощо. Актуальність даного питання підтверджується й результатами соціологічного опитування (на замовлення Міністерства молоді та спорту України) [2, с. 6], згідно з яким основним пріоритетом у житті сучасного покоління, поряд із сімейним щастям, здоров'ям, свободою та багатством є кар'єра (39,3%).

Отже, цілком закономірно *впливає необхідність спеціально організованої навчально-виховної системи ВНЗ на засадах особистісного, ціннісно-сміслового розвитку з акцентом на досягнення найвищих результатів у профе-*

сійній діяльності та самоствердження у ній. І першим кроком до вирішення окресленої проблеми є розуміння поняття «професійна самореалізація», тому розглянемо його сутність і специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу та осмисленню самореалізації особистості у численних наукових працях приділяють увагу Л. Коган, І. Кон, Л. Коростильова, А. Маслоу, В. Муляр, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та інші. У педагогічному контексті проблему професійної самореалізації розглядають В. Байлук, А. Зарицька, А. Ковальова, І. Краснощок, І. Лебедик, Л. Левченко, Н. Лосєва, С. Максименко, К. Поселецька, Б. Сергєєва, І. Сірак, І. Шендрик та інші.

Вагомим є доробок вітчизняних і зарубіжних учених з акмеології та, зокрема, педагогічної акмеології (К. Абульханова-Славська, С. Архипова, Є. Голобородько, А. Деркач, О. Дубасенюк, В. Зазикін, Н. Кузьміна, В. Огнев'юк, Л. Рибалко, О. Селєзньова, С. Пальчевський та інші).

Разом з тим множинність наукових праць, хоч і свідчить про багатогранність категорії «професійна самореалізація» та все ж ускладнює її осмислення.

Тому **метою статті** є аналіз основних педагогічних підходів щодо розроблення проблеми професійної самореалізації особистості та усвідомлення значущості її вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «самореалізація» розвивалось історично, і перші спроби його визначення з'явилися у Давній Греції, де його пов'язували з самопізнанням («*nosce de ipsum*», Сократ), розкриттям власного духовного начала, пізнанням істини (Платон), розвитком потенційних можливостей особистості, «повнотою доброчесності», а отже – щастям (Арістотель). В епоху Середньовіччя дану категорію розглядали крізь призму постійного духовного самовдосконалення, служіння Богу та життя в гармонії з ним. Для філософів Відродження самореалізація – суб'єктний процес якісних внутрішніх перетворень.

Вагомий внесок в обґрунтування досліджуваного концепту здійснили психологи гуманістичного напрямку (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм). Зокрема, розроблювався аспект щодо виявлення психологічних характеристик особистості, яка самореалізується, насамперед на рівні самоактуалізації як природної вродженої потреби [5].

У роботах вітчизняних науковців особистісна самореалізація досліджується у трьох напрямках: соціально-психологічному (як мета та засіб якісних соціальних змін; В. Маркін, І. Мартинюк, Л. Сохань, В. Тихонович та інші), соціально-культурологічному (як спосіб виявлення та процес практично-діяльнісного здійснення індивідуальності; Т. Ветошкіна, Н. Кленова, Н. Шаталова та інші), філософсько-культурологічному (як процес усвідомленого та цілеспрямованого опредметнення сутності особистості, який втілюється в індивідуальній формі у ході вільної діяльності – самодіяльності; І. Ісаєв, В. Муляр, М. Ситнікова та інші) [9, с. 125].

Структуру самореалізації, як зазначає Л. Рибалко, складають: цілемотиваційна спрямованість (мета, завдання, потреби, мотиви самореалізації, установка на самоздійснення); самопізнання (рефлексія, самосприйняття, самоідентифікація, самовизначення, самообмеження); самоактуалізація (саморозкриття, розгортання сутнісних сил людини, самопрогнозування); процес самореалізації на основі самоактуалізації (самопроекування як перший акт дії, реалізація – самоорганізація, самоуправління або самоменеджмент); самовдосконалення (самомоніторинг, самокорекція, саморегуляція, самоконтроль, самооцінка); саморозвиток, самовираження, самопрезентація, самоствердження [6, с. 28].

Таким чином, самореалізацію слід розглядати у тісному зв'язку з категоріями внутрішнього «Я» та діяльністю. Двоїста специфіка поняття полягає у тому, що з одного боку – це складний процес реалізації сутнісної природи особистості, а з іншого – динамічний концепт, який втілює всю її психологічну структуру. Детермінантами самореалізації є суспільство, власні смислоутворення та можливості.

Враховуючи те, що одним із проявів самореалізації є професійна діяльність як специфічна форма активності особистості, доцільно більш детально розглянути поняття «професійна самореалізація».

Так, на основі аналізу основних концепцій визначення професійної самореалізації констатуємо її багатоаспектність і досить широкий діапазон дефініцій. Існуючі підходи є змістовними і, на нашу думку, лише поглиблюють розуміння даної категорії. При цьому слід відзначити комплексний, міждисциплінарний характер проблеми, розгляд якої відбувається у тріаді: «мета – процес – результат».

Узагальнені результати щодо характеристик поняття «професійна самореалізація» на основі використання контент-аналізу наводить А. Зарицька [3, с. 29] (табл. 1):

Таблиця 1

Результати контент-аналізу поняття «професійна самореалізація»

№	Категорійні ознаки поняття «професійна самореалізація»	Дослідники	К-сть авторів	%
1	Реалізація внутрішнього потенціалу, особистісних можливостей та здібностей	О. Віговська, В. Гупаловська, Н. Кулик, Н. Лосєва, А. Маслоу, Л. Мітіна, К. Паталаха, А. Петровський, К. Роджерс, О. Теплова, Е. Фромм, К. Хорні	12	40
2	Опредметнення сутнісних сил особистості у творчій суспільно значущій діяльності	І. Єрмаков, Л. Коган, І. Колесникова, І. Кон, О. Леонтєв, С. Максименко, В. Муляр, Л. Рибалко, С. Рубінштейн, Н. Сегеда	10	33
3	Тенденція до саморозвитку, самоздійснення	К. Абульханова-Славська,	8	27

	ня у процесі життєтворчості	В. Андрущенко, Л. Анциферова, Л. Коростильова, Н. Кузьміна, Г. Олпорт, Ф. Перлз, Л. Сохань.		
--	-----------------------------	---	--	--

Враховуючи те, що професійна самореалізація здійснюється у площинах особистісного та соціального, слід зазначити, що у першому випадку вона представлена самовираженням, у другому – самоствердженням. При цьому, як слушно зауважує Б. Сергєєва, самовираження як «основний етап самореалізації ґрунтується на системі актуалізованих професійних якостей та передбачає отримання об'єктивного предметного результату відповідно до внутрішніх суб'єктивних норм і критеріїв. Основою ж професійного самоствердження є соціальне визнання досягнутих результатів, які відповідають професійним нормам і є значущими як для особистості, так і для суспільства в цілому [7, с. 63].

Досягнення професійної самореалізації забезпечується рухом у системі координат: професійне самовизначення → професійне становлення в обраній сфері діяльності → самопроекування → самовдосконалення. Кожний виділений етап характеризується постійним подоланням зовнішніх труднощів і внутрішніх протиріч між реальним та бажаним рівнями професіоналізму, професійною діяльністю під гаслом: «Бути, а не здаватися» (враховувати фактичний стан справ, можливості багатовекторного підходу до вирішення проблем, історію їхнього виникнення та досвід попередників).

У свою чергу С. Максименко та В. Осьодло вважають, що структуру професійної самореалізації складають три ієрархічні рівні: адаптаційно-репродуктивний (відтворення відповідних зразків поведінки), діяльнісно-творчий (рівень виконання соціальних ролей) та суб'єктно-особистісний (рівень смисложиттєвої та ціннісної самореалізації) [4].

Основними функціями професійної самореалізації є: ціннісно-орієнтаційна, пізнавальна, технологічна, комунікативна, управлінська, правова,

духовно-моральна, естетична, валеологічна, розвиваюча, виховна, економічна та гедоністична [1].

Джерелом формування готовності до професійної діяльності є активне включення у спеціально організоване освітнє середовище вищих навчальних закладів. При цьому важливими є визнання ціннісно-сміслових детермінант; розуміння адекватної самооцінки, мотивації досягнення успіху, установки на результат; наявність широкого діапазону життєвих інтересів, зовнішньої та внутрішньої спрямованості цілей.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, проблема професійної самореалізації особистості є комплексною, а дане поняття – багатоаспектним. Учені здебільшого його розглядають як процес опредметнення сутнісних сил особистості, розширення меж індивідуального «Я» у професійній діяльності. При цьому увага акцентується на досягненні соціально-значущих результатів. Внутрішньою (психологічною) детермінантою професійної самореалізації є особистісний потенціал (гносеологічний, аксіологічний, творчий, комунікативний, професійний, духовний тощо), зовнішньою – освітнє середовище ВНЗ.

Перспективним для подальшого наукового пошуку є більш ґрунтовний аналіз сутності та особливостей професійної самореалізації особистості, розкриття механізмів її активізації, визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх фахівців до професійної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Байлук В. В. Функции профессиональной самореализации личности / В. В. Байлук // Педагогическое образование в России. – 2014. – № 11. – С. 6-15. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsii-professionalnoy-samorealizatsii-lichnosti>.
2. Дмитрук Н. Молодь України – 2017 : результати соціологічного дослідження / Н. Дмитрук, Г. Падалка, Н. Тілікіна та ін. – Тернопіль : ТОВ «Терно-граф», 2017. – 72 с.

3. Зарицька А. А. Акмеологічні засади професійної самореалізації майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Зарицька Анна Андріївна ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2016. – 261 с.
4. Максименко С. Д. Субъектный подход в изучении профессиональной самореализации / С. Д. Максименко, В. И. Осёдло // Психология и право. – 2011. – № 1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://psyjournals.ru/files/39330/psyandlaw_2011_1_Maksimenko.pdf
5. Муха В. М. Понятие самореализации личности и его сущность в гуманитарных науках / В. М. Муха // Веснік ГрДУ імя Янкі Купалы. Сер. 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2010. – № 2. – С. 112-118. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.grsu.by/katalog/147131-293097.pdf>
6. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя: автореф. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Рибалко Людмила Сергіївна ; ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків. 2008. – 42 с.
7. Сергеева Б. В. Основы профессионально-познавательной активности будущего педагога начального образования : учеб. пособ. / Б. В. Сергеева. – Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2015. – 164 с.
8. Сірак І. П. Формування готовності майбутніх медичних сестер до професійної самореалізації : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Сірак Інна Петрівна ; ВДПУ ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2017. – 296 с.
9. Харченко В. Є. Теоретичний аналіз підходів щодо визначення поняття «самореалізація особистості» у психологічній літературі / В. Є. Харченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка. – 2014. – Вип. 30. – С. 123-127.